

ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ ЯК ПРАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС

DISINTEGRATION IN THE LEGAL SYSTEM AS A LEGISLATIVE PROCESS

Мельник Я.Я., д.ю.н.,

старший науковий співробітник відділу дослідження проблем правотворчості та адаптації законодавства України до права ЄС

Інститут правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України

У статті розглядаються проблеми дезінтеграції у правовій системі як частини правотворчого процесу.

В ході дослідження автор з'ясував, що формування та функціонування правової системи є системним правотворчим явищем. Динаміка процесів, які відбуваються як навколо, так і у середині системи, можуть мати дві різних конвекції розвитку: об'єднуючу та роз'єднуючу. Таким чином, автор доводить, що правова система, у якій відображаються підпорядкованість одним елементам іншим, може характеризуватись тенденціями як у бік об'єднання /а, по суті створення нової/, так і у бік роз'єднання/розпаду самої системи. Цьому сприяють стабілізуючі фактори та дестабілізуючі (елементи). Правовий моніторинг у правотворчому процесі покликаний їх виявляти, забезпечуючи при цьому реалізацію прогностичної функції права.

Автор пропонує дезінтеграцію правової системи розглядати як перехідний стан системних утворень права, де одна система зазнає змін від іншої. Цей процес на його думку характерний тим, що після того, як відбулось послаблення системних утворень у конкретній правовій системі, створюється умовна точка посеред діючої системи чи поза межами цієї системи (так би мовити «точка супротиву») в межах дезінтеграції, як процесу. Дезінтеграція, заснована на правотворчому процесі, який відіграє обслуговуючу роль для «точки супротиву». «Точка супротиву» відіграє роль аттрактора, до якого збігаються усі інші елементи системи /захист, судова правотворчість, суб'єкти права, правова ідеологія, тощо.

Попри це, в силу того, що процес «заміни», «удосконалення» здійснюється завдяки елементам «розпаду», з іншого боку, розпад може сприяти елементам єднання, що вказуватиме на можливість об'єднання з системними елементами інших правових систем.

Врешті решт, дезінтегрованою може бути не тільки правова система в цілому (яка випала із контексту глобалізації), алей самі по собі елементи правової системи. Зокрема: (1) правові установи та інші суб'єкти права (фізичні та юридичні особи за правовим статусом); (2) судова практика та судова правотворчість; (3) правова ідеологія (правова культура, доктрина), (3) правові норми; (4) принципи права, (5) державотворчість, (6) правотворчість, тощо.

Ключові слова: правова система, система права, дезінтеграція, правотворчість, державотворчість, правовий моніторинг, постмодернізм права, глокалізація права, глобалізація права.

The article examines the problems of disintegration in the legal system as part of the law-making process.

During the study, the author found out that the formation and functioning of the legal system is a systemic law-making phenomenon. The dynamics of processes that occur both around and inside the system can have two different development trends: unifying and disintegrating. Thus, the author proves that a legal system, in which the subordination of one element to another is reflected, can be characterized by tendencies both towards unification /and, in essence, the creation of a new one/, and towards the disintegration/disintegration of the system itself. This is facilitated by stabilizing factors and destabilizing (elements). Legal monitoring in the law-making process is designed to identify them, while ensuring the implementation of the predictive function of law.

The author suggests considering the disintegration of the legal system as a transitional state of systemic legal formations, where one system undergoes changes from another. This process, in his opinion, is characterized by the fact that after the weakening of systemic formations in a specific legal system, a conditional point is created in the middle of the operating system or outside this system (so to speak, a "point of resistance") within the framework of disintegration as a process. Disintegration is based on a pro-creative process that plays a service role for the "point of resistance". The "point of resistance" plays the role of an attractor to which all other elements of the system converge /protection, judicial lawmaking, subjects of law, legal ideology, etc./.

Despite this, due to the fact that the process of "replacement", "improvement" is carried out thanks to the elements of "disintegration", on the other hand, disintegration can contribute to the elements of unity, which will indicate the possibility of unification with the systemic elements of other legal systems.

Ultimately, not only the legal system as a whole (which has fallen out of the context of globalization), but also the elements of the legal system themselves can be disintegrated. In particular: (1) legal institutions and other subjects of law (individuals and legal entities by legal status); (2) case law and judicial lawmaking; (3) legal ideology (legal culture, doctrine), (3) legal norms; (4) principles of law, (5) statehood, (6) lawmaking, etc.

Key words: legal system, legal system, disintegration, law-making, state-making, legal monitoring, postmodernism of law, globalization of law.

Вступ. Правотворчість відображає процес створення, формування та реформування правової системи. Попри це, деякі правотворчі процеси можуть характеризуватись не тільки інтеграційним, але й дезінтеграційним критерієм.

На сьогодні, дезінтеграційні інструменти у системі права не виокремлені, проте так чи інакше проявляються та присутні у правотворчому процесі. До прикладу, процес трансформації однієї правової системи, може тягнути за собою процес розпаду правової системи іноземного правопорядку; правотворчий процес трансформації системи права (внутрішньої будови права), може супроводжуватиметься розпадом певних елементів правової системи чи системи права зокрема. З'ясування саме їх особливостей і становить актуальність піднятої проблематики, чим і вказує на необхідність проведення більш детальнішого дослідження.

Стан дослідження. Досліджуючи проблеми дезінтеграції правової системи, насамперед, доцільно проаналізувати ряд підходів, які устріялися чи піднімалися у правовій доктрині чи то міждисциплінарному або ж, на міжгалузевому рівні. Такий підхід буде сприяти більш повному розумінню правової природи дезінтеграції у правовій системі.

Так, посеред юристів-правників питання дезінтеграції безпосередньо не піднімалося на належному, комплексному та системному рівні. Як правило, вчені приділяли увагу лише інтеграційним процесам.

Зокрема, М. Г. Хаустова («Правова інтеграція: теоретичний аспект», наукова стаття, 2018) [19, с. 192–203], яка у своєму дослідженні прийшла до висновку стосовно того, що «...правова інтеграція – процес, який характеризується тривалістю та поетапністю свого розвитку. Вченою виокремлено такі етапи розвитку: виникнення, становлення,

період зрілості та стабільності, перетворення. Крім того, приділена увага розмежуванню таких понять, як «глобалізація», «правова інтеграція», «уніфікація», «систематизація», «рецепція», «імплементація»...» [19, с. 92–203]. Були проведені й інші дослідження М. Г. Хаустової, які стосуються євроінтеграції. Зокрема, це дослідження під назвою «Правова політика України в умовах інтеграції до Європейського Союзу» (2021) [20, с. 74–82]. Досліджуються цілі правової політики в євроінтеграційному процесі, вчена вважає, що однією із головною ціллю є «...стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі...» [20, с. 74]. Попри різні аспекти дослідження проблем на «зближення», питання проблем правотворчого процесу у контексті дезінтеграції не розкривається, як і питання впливу на правову систему, їх наслідків.

На рівні більш системного дослідження, питаннями інтеграції у праві було досліджене також І. В. Яковюком. Його дослідження під назвою «Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз» (монографія, 2013) [27], вказує на те, що даний науковий доробок комплексно і максимально повно розкриває «... історію й сучасний стан інтеграційного процесу в Європі, проаналізовано концептуальні підходи стосовно пояснення правової природи Європейського Союзу, розглянуто проблеми формування інституційного механізму ЄС, особливості взаємодії його інститутів між собою та з національними урядами, а також розкрито вплив наднаціонального міждержавного об'єднання на реалізацію суверенітету держав-членів, країн-кандидатів та держав-сусідів...» [27, с. 2]. Ба, більше, вчений дослідив у співавторстві й інші процеси інтеграції, зокрема стосовно «Соціальної політики Європейського Союзу» в контексті становлення і розвитку (М. Г. Окладна, І. В. Яковюк, наукова доповідь, 2018) [9], тощо. Проте знову ж таки, питання дезінтеграції у правовій системі залишені фактично осторонь, відкритими.

З точки зору міжнародних відносин, проблеми інтеграції розкривали В. В. Копійка та Т. І. Шинкаренко («Європейський Союз: заснування і етапи становлення», навчальний посібник, 2001) [4]. Проте питання дезінтеграції на правотворчому рівні не розкриті в силу характеру наукового доробку.

В той же час, на питаннях дезінтеграції, все таки зупинялись деякі дослідники гуманітарії.

Так, до прикладу, В. А. Явір було досліджено процеси етнополітичної інтеграції та дезінтеграції, їх взаємозв'язок, взаємозумовленість та взаємну трансформацію у сучасному світі (в межах глобалізаційної та глокалізаційної парадигм). Вченим було також проаналізовано основні наукові підходи до осмислення інтеграції та дезінтеграції у політичній науці. В процесі дослідження В. А. Явір звернуто особливу увагу на широке розуміння інтеграції/дезінтеграції як вектора розвитку всіх етнополітичних процесів та вузьке – як об'єднання/розпаду етнополітичної системи тощо [26, с. 2]. Попри такий підхід, який вказує на процедурні елементи та наслідки інтеграції/дезінтеграції у політичній системі, питання дезінтеграції на рівні правотворчого процесу залишилися відкритими. Однак, очевидно, що дезінтеграція, як феномен, проявився посеред природи функціонування «системи» («політичної системи»).

З економічної точки зору, питання дезінтеграції частково було досліджено А. Д. Ревенком [13, с. 104–114]. Зокрема, у висновках, дослідник доводить, що на сьогодні постає «...дилема для виживання європейського проекту: або буде створено політичний союз з функціуючою інституційною конфігурацією федеральних держав, або безліч необхідних політичних компетенцій (наприклад, фінансовий контроль і обмеження, грошовий суверенітет, торговельна політика тощо) мають бути повторно націоналізовані...» [13, с. 113]. Очевидно, що такий підхід є не

повним, вказує на певні тенденції як для процесу дезінтеграції так і правотворчого процесу. Попри це, ми можемо відмітити один із напрямків особливостей інституту дезінтеграції, який може мати потенціал для виявлення схожих процесів у правовій системі, в наслідок здійснення правотворчої діяльності.

Інший дослідник О. В. Магдич, досліджував проблеми дезінтеграції в контексті психології. Зокрема, досліджуючи проблеми позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції в контексті гармонізації принципу задоволення та принципу реальності суб'єкта (психологічний підхід), О. В. Магдич приходить до висновку, що «...позитивна дезінтеграція та вторинна інтеграція в психокорекції дозволяють ослабити суб'єктивну інтегрованість через зменшення впливу захисної системи, розширення самосвідомості протагоніста, послаблення непродуктивних витрат енергії для завершення незавершених справ дитинства. Зменшується залежність від попереднього досвіду переживання реальності на формування суджень про об'єктивну дійсність...» [7, с. 206]. У дослідженню проведеному О. В. Магдич, визначається диференціація дезінтеграції. Такий підхід вказує на те, що у правовій природі також ймовірні особливості диференціації дезінтеграції у правовій системі, питання які очевидно слід перевірити, підтвердивши або спростувати.

Відтак, ті чи інші підняті аспекти проблем становлять необхідність дослідити феномен дезінтеграції в контексті правової системи більш детально. Адже на сьогодні, на нашу думку, є невирішені проблеми розуміння феномену дезінтеграції у правовій системі як певного правотворчого процесу.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження дезінтеграції у правовій системі як правотворчого процесу. Дослідження проблеми у такому ключі дозволить відстежити роль правотворчого процесу та його функціональне покликання для правової системи, пізнати правотворчий процес в наслідок дезінтеграції як певний концепт із певними його особливостями.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи проблеми дезінтеграції у правовій системі як правотворчого процесу, насамперед, доцільно звернути увагу структуру та елементи правової системи, адже розуміння їх змісту буде визначати ті елементи, які «дезінтегруються».

Так, у підручнику із порівняльного права у найбільш загальному вигляді правова система розглядається як сформована під впливом закономірностей розвитку певного суспільства сукупність усіх його правових явищ, які перебувають у стійких зв'язках між собою та з іншими соціальними явищами [12, с. 26]. З позиції О. І. Харитонової та Є. О. Харитонова у самому вузькому значенні поняття «правова система» означає право певної держави і термінологічно вона позначається як «національна правова система» [22, с. 23–24].

В той же час, до елементів правової системи суспільства традиційно належать такі складові частини, а саме: «... (а) суб'єкти права – фізичні особи, юридичні особи, держава та інші соціальні утворення; (б) правові норми та принципи; (в) правові відносини, правова поведінка, юридична практика, режим функціонування правової системи; правова ідеологія, правова свідомість, правові погляди, правова культура; (г) зв'язки між вказаними елементами, які визначають результат їхньої взаємодії – законність, правопорядок. ...» [22, с. 23–24].

Натомість, у юридичній енциклопедії із загальної теорії права міститься дещо інший, систематизований підхід. Зокрема, зазначається у складі правової системи суспільства виокремлюються певні підсистеми, зокрема: (1) індивідуальна складова – суб'єкти права (індивідуальні та колективні), що утворюють правову систему; (2) нормативна складова – правові норми і принципи права, які врегульовують відносини між суб'єктами права,

система визнаних у суспільстві джерел права; (3) ідеологічна складова – праворозуміння людини (їх груп або всього суспільства), їх правосвідомість і правова культура, правова наука та правова традиція певного суспільства (до цієї групи належить також система збереження наукових знань та підготовки юристів); (4) функціональна складова – правотворчість, правореалізація, правозастосування, правовідносини, судова та інш. юридична практика. Вважається, що саме через них здійснюється юридичне життя правової системи, формується, змінюється та реалізуються права та обов'язки суб'єктів права, передбачені принципами та нормами права; (5) регулятивна складова – відображає результат дії права, ступінь його соціальної затребуваності та відповідності інтересам суспільства, стан правопорядку суспільства [2, с. 500].

М. Хаустова досліджуючи проблеми структури правової системи суспільства доводить, що «законність» та «правопорядок, як правові явища є результатом правового регулювання, показником його ефективності або, навпаки, недосконалості (залежно від рівня законності і правопорядку в країні), а тому й невід'ємною складовою функціонування правової системи. На думку дослідниці, законність і правопорядок – результат дії правової системи, який указує на ступінь упорядкованості, стабільності суспільних відносин, що свідчить про ефективність дії всіх її правових інститутів [21, с. 54].

Розглядаючи проблеми дезінтеграції у правовій системі в межах правотворчого процесу, стають і необхідними для розкриття питання правотворчості та державотворення в силу того, що «правова система» лежить саме у цих двох площинах. Утім, напевно чи можливо вести мову про те, що «держава, як політико-територіальна організація влади (загальнотеоретичне твердження – Я. М.)» не дотична до створення феномену права і, навпаки, право не дотичне до створення феномену держави. Врешті решт, очевидно, що як один феномен (право), так й інший (держава), охоплює додатковий спільний фактор, який є не тільки правотворчим процесом, але й юридичним процесом. За таких обставин є необхідним навести одні із аспектів розуміння юридичного процесу.

На думку Д. Слинько, змістом юридичного процесу завжди є діяльність, яка регульована процесуальними нормами, пов'язана з вирішенням юридичних справ, має свідомий характер і націлена на досягнення певного юридичного результату та передбачає офіційне закріплення за допомогою відповідних юридичних актів [14, с. 22]. Ба, більше, юридичний процес притаманний будь якій юридично значущій діяльності, а процесуальна форма належить до головних чинників, які закладають програму, алгоритми юридичної діяльності, забезпечують порядок, орієнтований на рух учасників процесу для досягнення намечених цілей [2, с. 915].

У аб. 2 преамбули Закону України «Про правотворчу діяльність» (надалі – Закон від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX) закріплено положення про те, що Закон від 24 серпня 2023 р. № 3354-IX «...визначає правові та організаційні засади правотворчої діяльності, принципи і порядок її здійснення, учасників правотворчої діяльності, правила техніки нормопроекування, порядок здійснення обліку нормативно-правових актів, а також правила дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах та здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових актів ...» [10]. По суті, «діяльність» у процесі правотворчості характеризується як юридичний процес, із конкретно правовою формою та змістом, придатними для роботи із системними елементами права їх трансформації тощо.

Л. Б. Тарасенко та В. В. Шевчук досліджуючи особливості державотворчої та правотворчої діяльності Богдана Хмельницького в період національно-визвольних змагань (1648–1657 рр.) приходять до висновку, що «...державот-

ворчі процеси супроводжувалися творенням власної правової системи, більшість джерел права Речі Посполитої на визволених українських землях скасовувалися, формулася національна правова система...» [18, с. 322]. Отже, вчені пов'язують державотворчі процеси із творенням «правової системи», «формуванням національної правової системи».

З іншого боку, деякі дослідники зазначають, що правотворчість, як процес творення права, сягає за межі суто державного правового регулювання [24, с. 4]. Такий підхід піднімає архі-важливий контекст інституту правотворчості піднімаючи його на ієрархічну вертикаль процесуальних інструментів та процесуальної форми.

Попри це, Н. В. Юськів зазначає, що проблеми державотворення в Україні зумовлені історичними реаліями переходу від командної системи до умов легітимної демократичної держави із утіленням верховенства права як домінантної правової гарантії. Де, перешкодою на шляху духовно-ціннісного укорінення людини стає соціальна аномія як найтипівший результат руйнування старих цінностей без своєчасного запровадження нових. Отож, у сучасному українському соціумі існує конгломерат проблем і девіацій, що створюють підґрунтя для переходу ціннісних характеристик державотворчих стандартів в антиціннісні інтенції [25, с. 90–91]. «Аномія» та «руйнування», «поведінка яка не відповідає загальним стандартам» (девіантна) вказує на те, що «правові та організаційні засади правотворчої діяльності» можуть бути націлені на їх додання «... з метою впорядкування правотворчої діяльності в Україні, посилення взаємодії між учасниками правотворчої діяльності у процесі підготовки нормативно-правових актів, а також контролю за їх реалізацією, забезпечення участі громадянського суспільства у правотворчій діяльності та якості законодавства України...» (аб. 1 преамбули Закону від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX) [10].

Ба, більше, у філософії права, дослідники проблем суспільства, людини та права зазначають, що доречно «...виділити декілька найбільш ілюстративних амбівалентних тенденцій соціального розвитку, що проявилися у різних аспектах людської діяльності і є «нормальними аваріями». ...» [15, с. 17], адже «...сучасна демографічна ситуація також може розглядатися як «нормальна аварія», що впливає на вразливість комунікацій ...» [15, с. 32].

З точки зору філософії, Ервіна Ласло пояснює схожі процеси. Зокрема, дослідниця пізнає її з точки зору буфаркації. Зокрема, розуміє її «...як певну фундаментальну характеристику в поведінці складних систем, що зазнають високого ступеня тиску і напруги. Саме під впливом цих чинників системи, – зазначає дослідниця, – переходять від динамічного режиму одного набору аттракторів, звичайно більш стійких і простих, до динамічного режиму набору складних і «хаотичних» аттракторів...» [3, с. 275; 17, с. 57]. Також, Ервіна Ласло доводить, що «...коли система виштовхується за свій поріг стабільності, вона входить у стадію хаосу – не обов'язково фатального для неї: це може бути і передумовою до нового розвитку. У життєздатних системах хаос відступає перед більш високими формами порядку. Однак відношення між докризовими і після кризовим порядком ніколи не буває лінійним – це не відношення просто причини і наслідків. Розвиток невірноважених систем, оскільки він відбувається через процес біфуркації, є стрибкоподібним і нелінійним» [3, с. 275; 17, с. 57].

Отож, питання правотворчого процесу при дезінтеграції, в наслідок прояву слабкості певних систем, їх нестійкості, може мати властивість зіштовхуватися із «системами вищих форм порядку», при чому проходячи через процес буфаркації (роздвоєння).

Тут, доречно звернути увагу на Угоду про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством та атомної енергії і їхніми

державами-членами, з іншої сторони (надалі – Угода) [23]. Зокрема у ч. 1 ст. 10 Угоди визначено, що «...Сторони посилюють практичне співробітництво з попередження конфліктів та у сфері антикризового управління...» [23]. З такої конструкції норми випливає, що Угода, як документ системи права ЄС повинна сприяти усуненню процесу дезінтеграції завдяки правотворчим процесам та інструментам. Варто мати на увазі, що «робота» правової системи ЄС має так би мовити справу із правовими системами інших учасників Угоди, так і претендентів на членство.

Попри це, врахувавши питання девіантної поведінки, аномії та «нормальних аварій», можливо вказати на певні закономірності процесу у правотворчості, в межах проблем, із якими зіштовхується правова система. Уявляється, що йдеться очевидно про помірний прояв постмодерну (постмодернізму) права.

Зокрема, вважається, що «...феномен постмодернізму є найбільш комплексним проявом ... глибокої кризи...» [6, с. 37], він пояснює сам розпад, констатує факт розпаду певного системного утворення, послугується процесом розпаду тощо.

У словнику із філософії права зазначається, що головними парадигмальними настановами постмодерністської рефлексії права є: позбавлення права суб'єктивності, визначеності та стабільності; тлумачення права як способу встановлення владних відносин шляхом їхньої вербальної містифікації; розуміння легітимності права як ідеологічної функції; відсутність кореляції між верховенством права, правовими інститутами та свободою, рівністю і справедливості; заперечення можливості досягнення розумом об'єктивного знання [1, с. 594]. При чому, деконструкція для постмодерністів – це насамперед дискурс справедливості, або справедливості як результат її деконструкції. Закон розуміється як легітимні, встановлені юридичної системи, побудовані на основі досвіду. Тут ж, саме через їх побудова їсть закони можуть бути «роз-будовані», тобто деконструйовані. А сама по собі деконструкція закону покликана не руйнувати, а удосконалювати його. При чому, реконструювати закон означає звільнити, відкрити його, зробити гнучкішим та доступнішим для перегляду та покращення. Відтак, деконструкція стає рівноправним учасником та умовою динаміки законів, одним із механізмів їх вдосконалення [1, с. 598].

Ю. М. Оборотов зазначає, що епоха постмодерну, що наступила, пов'язана із утвердженням плюралістичної парадигми, відмовою від євроцентризму й етноцентризму, проголошенням принципу множинності цивілізацій, правових культур, загостреною увагою до індивіда, його внутрішнього світу, у тому числі правових складових цього світу. Тому на думку вченого, право має сприяти формуванню постмодерністської моделі державної системи, що відрізняється економічністю, соковитістю, інноваційної з максимальною передачею повноважень на нижні поверхи управління й самоврядування [8, с. 41]. Вочевидь, слід віднайти за належне, що плюралістична парадигма, уособлює питання буваркації правової системи, як наслідку прояву так би мовити «правотворчих аттракторів» (детермінантів).

Також, вчений додає, що юридичний образ постмодернізму, глибинні зміни у праві й державі нової епохи, потребує свого відображення у правовій політиці й системі юридичної освіти [9, с. 41]. Окреслені тенденції Ю. М. Оборотовим наштотують на ідею фіксування правотворчих інструментів розпаду.

У словнику із української мови міститься термін, який є доволі близьким до постмодерністської рефлексії права. Цим терміном, на нашу думку, є «дезінтеграція». Він «...означає поділ, розпад цілого на частини (курсив власний – Я. М.) ...» [16, с. 87]. Отож, на нашу думку, при розгляді питань, пов'язаних із правовою системою, постає за

доцільне оперувати поняттям не стільки «постмодернізм», скільки поняттям «дезінтеграція». Адже воно пояснює незначні правотворчі процеси. Натомість постмодернізм є глобальним інструментальним поняттям.

Повертаючись до питання особливостей прояву феномену дезінтеграції та його впливу на правову систему, доцільно звернути увагу на наступне.

Так, В. А. Явір зазначає, що діалектична взаємодія інтеграції та дезінтеграції є одним із джерел етнополітичного розвитку. Як зазначає дослідниця, цим процесам притаманна рівновага, почергова трансформація один в одного. На думку В. А. Явір, саме етнополітична інтеграція може розвиватися у напрямку зміцнення єдності або, навпаки, трансформуватися в етнополітичну дезінтеграцію. Це, – як зазначає вчений, – дає підстави розглядати державу як етнополітичну систему, що перебуває в стані дезінтеграції, інтеграції або рівноваги. Врешті решт, на думку дослідника, якщо етнополітичне утворення не розпадається, то це свідчить про рівновагу інтеграційно-дезінтеграційних тенденцій. Якщо ж до його складу продовжують інтегруватися інші держави – про домінування етнополітичної інтеграції над дезінтеграцією, етнополітична інтеграція створює умови для етнополітичної дезінтеграції, і навпаки [26, с. 79–80]. Отже, елементи стійкості «правової системи» можуть бути пов'язані із питаннями «рівноваги інтеграційно-дезінтеграційних тенденцій», що, в цілому, дає уявлення про характер стійкості елементів, на яких базується правова система.

Таким чином, враховуючи зазначене, важливо вказати на те, що правотворча діяльність, або обслуговує інтеграційні і дезінтеграційні процеси, та характеризується завдяки здійсненню право-моніторингової діяльності.

До прикладу, М. Г. Окладна та І. В. Яковюк досліджуючи проблеми становлення і розвитку соціальної політики Європейського Союзу, зазначають, що «...на момент створення Європейських співтовариств інтеграція мала галузевий характер. Її автори у відповідних договорах обмежилися формулюванням основних соціальних цілей: забезпечення соціального прогресу, сприяння становленню законодавства про працю, зростання зайнятості і підвищення життєвого рівня, покращення умов праці, вільне пересування робочої сили, соціальне забезпечення, діалог між соціальними партнерами, уникнення негативних наслідків економічної інтеграції тощо. Більшість з цих положень мали декларативний характер. Разом з тим, Договір про Євратом скасував обмеження за ознакою національного громадянства щодо доступу до кваліфікованої роботи в сфері розвитку ядерної енергетики, а також містив положення про захист працівників і населення в цілому від загрози радіації ...» [9, с. 8]. З огляду на це, постає за очевидне формування в межах однієї системи певного об'єднання основних соціальних цілей, які досягаються саме завдяки правотворчому процесу. Феномен дезінтеграції відображається у змішаному форматі із інтеграційними елементами. Проте, ці питання постають як симетричні.

Враховуючи зазначене, варто детальніше зупинитися в контексті тих питань, які пояснюють складні процеси «дезінтеграції» з правової точки зору, власне, на нашу думку, ці питання частково охоплюються феноменом «глокалізації права».

До прикладу, в енциклопедичній довідці зазначається, що «...глокалізація права визначається як суперечливий, об'єктивно-суб'єктивний процес поєднання глобальних і локальних, глобальних і регіональних правових процесів, явищ, зв'язків, пристосування національних правових інтересів, норм до глобальних, із збереженням національних рис та особливостей ...» [1, с. 156]. Прикметно, що процес глокалізації права призводить до появи глокалізованих правових систем. Вважається, що глокалізована правова система функціонує і розвивається на основі спе-

цифіки поєднання глобальних і локальних економічних, правових, політичних, культурних, релігійних факторів, що знаходять своє відображення у всіх підсистемах і елементах правової системи, системи права й законодавства, правовій культурі, правовій політиці тощо (наприклад, правова система Китаю, Бразилії, Росії, Киргизстану). Врешті решт, також вважається, що глокалізованими можуть бути не лише національні, а й міждержавні (регіональні) правові системи країн, які прагнуть зберегти спільні особливості, й спрямовують правову політику на забезпечення самобутності країн певного регіону, залежних одна від одної в економічному та військовому аспектах...» [1, с. 157].

Втім, В. А. Явір досліджуючи проблеми дезінтеграції та інтеграції в аспекті «етнополітичної інтеграції» приходить до висновку у тому, що ці процеси, а також процеси дезінтеграції «...є глобальною тенденцією розвитку сучасного світу в парадигмах глобалізації та глокалізації. Глобалізація, – на його думку, – має інтеграційну природу, однак призводить до дезінтеграційних наслідків, які ігноруються в межах цього глобального процесу. Глокалізація як глобальна матриця не протиставляє етнополітичну інтеграцію та дезінтеграцію. В межах глокалізаційної парадигми їх можна визначити як складові одного, багаторівневого етнополітичного інтеграційно-дезінтеграційного процесу. Етнополітична інтеграція може містити ознаки, елементи, характеристики етнополітичної дезінтеграції, і навпаки. Дезінтеграція може мати інтеграційні наслідки, стимулюючи подолання етнополітичного розколу в країнах та сприяючи консолідації нації та суспільства, захисту територіальної цілісності...» [26, с. 413–414].

Важливо мати на увазі, що головними елементами правової системи є право, але це не єдиний її структурний елемент. До її структури належать також інші правові явища як от: джерела права, правові установи, юридична практика, правореалізація та правозастосування, права, свободи і обов'язки громадян, правовідносини, правосвідомість, правова культура, законність і правопорядок тощо. Усі елементи правової системи можуть групуватися у підсистему, що становлять її структуру [2, с. 500].

Важливим у контексті забезпечення належної якості правотворчої діяльності є осмислення усього процесу систематизації нормативного матеріалу, яке доцільно розпочати з аналізу сутності цього явища [11, с. 13].

Вважається, що систематизуючи національне законодавство до права ЄС, адресати прав отримують правові гарантії, а держава – правопорядок, який відповідає стандартам ЄС. Систематизація як процес призводить до відповідних правових наслідків, які зумовлюють дію ефективного законодавства, посилюють вплив правової та соціальної культури та обізнаності носіїв прав, свобод та інтересів [17, с. 69–70]. Врешті решт, при систематизації слід орієнтуватися на ієрархічний зв'язок норм, аби вони мали свою ефективність, ієрархія повинна здійснюватися, в першу чергу, за пріоритетною сферою потреби нагальних змін (у зв'язку із війною, пандемією тощо); за сферою пріоритету правових актів; за галузевою сферою; за сферою соціальних запитів тощо. Саме за таких обставин, вважаємо, гармонізація законодавства буде проведена ефективно, а її наслідок – систематизація, також справлятиме ефективну дію права/національного законодавства. По суті, врахування ієрархічності та послідовності є запорукою євроінтеграційного успіху [17, с. 70].

Ю. М. Оборотов досліджуючи проблеми традицій та інновацій у правовому розвитку зазначає, що існує нагальна потреба продовжувати свою традицію права у зв'язку з неефективністю багатьох запозичених інститутів і норм у механізмах дії права України. Можна очікувати на підвищення інтересу до власної правової спад-

щини, оскільки деталі помітнішими стають можливості підвищення ефективності правової системи України за умов її повноправного використання [8, с. 23].

В найбільш загальному вигляді в проблематику юридичного (державно-правового прогнозування) можна включати практично всі проблеми державно-правової сфери соціальної системи (суспільства), що стосуються категорії майбутнього, тобто проблеми, що можуть виникнути в майбутньому (причому не тільки ті, яких ще тепер не існує, а й ті, які вже існують, але не актуалізовані або існують в зародковому стані). юридичне прогнозування можна визначити як соціальне прогнозування (а точніше його окремий вид) можливого чи бажаного майбутнього стану об'єктів (процесів, явищ) державно-правової дійсності. Це визначення, здійснене через найближчий рід і видову відмінність (класичне визначення), фіксує всю необхідну і достатню інформацію для відмежування юридичного прогнозування від інших видів прогностичного дослідження і є досить стислим та компактним при формулюванні [5, с. 16].

Висновки. В межах висновків можливо констатувати, що формування та функціонування правової системи є правотворчим процесом. Динамка процесів, які відбуваються як навколо, так і у середині системи, можуть мати дві різних конви розвитку: об'єднуючу та роз'єднуючу. Це пояснюється тим, що правова система, у якій відображаються певна підпорядкованість одних елементів іншим, може характеризуватись тенденціями як у бік об'єднання/а, по суті створення нової/, так і у бік роз'єднання/розпаду системи. Цьому сприяють стабілізуючі фактори та дестабілізуючі (елементи). Правовий моніторинг у правотворчому процесі покликаний їх виявляти, забезпечуючи при цьому реалізацію прогностичної функції права.

Для оцінки стану правової системи, завжди є необхідним розуміння можливих проблем розпаду правової системи, тобто, їх наслідків. Дезінтеграція у правовій системі відбувається в наслідок біфуркації елементів правової системи. Сама по собі дезінтеграція правової системи може мати місце як посеред глокалізації права, так і в наслідок глобалізації права.

Дезінтеграцію правової системи слід розглядати як перехідний стан системних утворень права, де одна система зазнає змін внаслідок втручання (домінування) іншої. Цей процес характеризується тим, що після того, як відбулось послаблення тих чи інших системних утворень у конкретній правовій системі, створюється умовна точка посеред діючої системи чи поза межами цієї системи (так би мовити «точка супротиву») в межах дезінтеграції, як процесу.

Дезінтеграція, заснована на протворчому процесі, який відіграє обслуговуючу роль для «точки супротиву». «Точка супротиву» відіграє роль аттрактора, до якого «збігаються» усі інші послаблені елементи системи /захист, судова правотворчість, суб'єкти права, правова ідеологія, тощо/.

Попри це, в силу того, що процес «заміни», «удосконалення» здійснюється завдяки елементам «розпаду», з іншого боку, розпад може сприяти елементам єднання. Це вказуватиме на можливість об'єднання з системними елементами інших правових систем.

Врешті решт, дезінтегрованою може бути не тільки правова система в цілому (яка випала із контексті глобалізації), алей самі по собі елементи правової системи. Зокрема: (1) правові установи та інші суб'єкти права (фізичні та юридичні особи за правовим статусом); (2) судова практика та судова правотворчість; (3) правова ідеологія (правова культура, доктрина), (4) правові норми; (5) принципи права, (6) державотворчість, (6) правотворчість, тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велика українська енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т.2: *Філософія права*/ редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін.; Нац.акад. прав.наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац.юрід.ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 1128 с.
2. Велика українська енциклопедія: у 20т. Х.: Право, 2016. Т.:3: *Загальна теорія права*/редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац.юрід. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 952 с.
3. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Основи філософії: Навчальний посібник. Харків: Право, 2003. 352 с.
4. Копійка В.В. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. Навч. посіб./ В.В. Копійка, Т.І. Шинкаренко. К.: Ін Юре, 2001. 448 с.
5. Куренда Л. Юридичне прогнозування та його елементи. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 6/2012. С. 16.
6. Лукасік Я. Постмодернізм – основні ідеї та їх суспільно-політичні імплікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Філософія»*. № 25. 2023. С.30–38. URL.: <https://journals.ua.edu.ua/Philosophy/article/view/3955/3602> (дата звернення: 24.02.2025).
7. Магдич О.В. Позитивна дезінтеграція та вторинна інтеграція в контексті гармонізації принципу задоволення та принципу реальності суб'єкта (психодинамічний підхід). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 12: Психологічні науки. 2012. Вип. 36. С. 205–210.
8. Оборотов Ю.М. Традиції та новачі у правовому розвитку. *Психологія і суспільство*. 2004. С.15–42. URL.: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/29715/1/%D0%9E%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2.pdf> (дата звернення: 24.02.2025).
9. Окладна М.Г., Яковюк І.В. Соціальна політика Європейського Союзу: становлення і розвиток. Х.: ТОВ «Оберіг», 2016. 40 с.
10. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серп. 2023р. № 3354-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-IX#Text> (дата звернення: 24.02.2025).
11. Правотворчість в Україні: перспективи законодавчого врегулювання : збірник наукових праць / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 226 с.
12. Порівняльне правознавство : підручник / С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов, І.О. Биля-Сабадаш та ін.; за заг. ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2012. 272с. URL.: <https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD-%D1%80%D0%B5%D0%B4-%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf> (дата звернення: 04.03.2025).
13. Ревенко А.Д. Інтеграція чи дезінтеграція: уроки реформування Єврозони. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. Випуск 4. 2019. С.104–114. URL.: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/177642/177489> (дата звернення: 04.03.2025).
14. Слинько Д. Поняття, зміст та основні ознаки юридичного процесу. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. Февраль, 2016. С.19–23. URL.: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/1/part_1/5.pdf (дата звернення: 24.02.2025).
15. Сучасне суспільство, людина, право в умовах глобальних трансформацій : монографія / [О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. Б. Жданенко та ін.]; за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2020. С. 17.
16. Словник української мови: У двадцяти томах : Том Четвертий: Д – Ж / Гол. наук. ред. Русанівський В. М.; Наук.кер. Широков В. А.; Уклад.: Чумак В. В.; Шевченко І. В.; Шевченко Л. Л.; Менько Л. М.; Ярун Г. М.; Томіленко Л. М.; Погрібна О. О.; Білоноженко В. М.; Винник В. О.; наук. ред. Озерова Н. Г.; наук. конс.: Тараненко О. О.; Ермоленко С.Я.; Стишов О. А.; Туник Л. В. К.: Український мовно-інформаційний фонд, 2013. 1007 с.
17. Систематизація законодавства України як важлива складова правотворчої діяльності в умовах євроінтеграції: збірник наукових праць / за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Н.В. Міловської. Київ : Алерта, 2024. 248 с.
18. Тарасенко Л.Б., Шевчук В.В. Особливості державотворчої та правотворчої діяльності Богдана Хмельницького в період національно-визвольних змагань (1648–1657 рр.). *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1-2. 2022. С. 317–323. URL.: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/57.pdf> (дата звернення: 24.02.2025).
19. Хаустова М.Г. Правова інтеграція: теоретичний аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 25. № 1. 2018. С.192–203. URL.: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/%D0%92%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA_1_2018-192-203.pdf (дата звернення: 24.02.2025).
20. Хаустова М. Правова політика України в умовах інтеграції до Європейського Союзу. *Право та інновації*, 1 (33). 2021. С. 74–82. URL.: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1\(33\)-11](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2021-1(33)-11) (дата звернення: 24.02.2025).
21. Хаустова М. Структура правової системи суспільства / М. Хаустова. *Вісник Академії правових наук України*. Х. : Право, 2010. № 1 (60). С. 49–58. URL.: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5675/1/Khaustova_49.pdf (дата звернення: 16.02.2025).
22. Харитонов О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. Х.: «Одіссей». 2002. 592 с.
23. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Ратифікована Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 16.02.2025).
24. Юськів Н.В. Правові проблеми державотворення у сучасних українських трансформаційних реаліях. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів. Серія, *Юридичні науки*. 2014. № 801. С. 86–91. URL.: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2148/vnulpurn201480118.pdf> (дата звернення: 22.02.2025).
25. Явір В.А. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція у сучасному світі: політико-правовий концепт: монографія. Київ: Логос, 2018. 448 с.
26. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія / І. В. Яковюк. – Х. : Право, 2013. 760 с.